

Готовност за учене и адаптация

на детето в първи клас

Преходът от предучилищна към начална училищна възраст означава качествено изменение в социализирането на детето и неговото личностно формиране. В съдържателен аспект това изменение засяга характера и функциите на основните дейности на детето, изразено в нова вътрешна, личностна позиция. Периодът между шестата и седмата година поставя началото на коренна промяна в живота на детето. От този момент нататък започва нов интензивен етап във физическото и интелектуалното му развитие, като същевременно се усъвършенстват вече придобитите навици и се формират нови, по-сложни умения за общуване и поведение. Поради това систематичното обучение на децата започва с постъпването в първи клас.

Закономерно възниква въпросът за разликата между понятията „подготовка за училище” и „готовност за училище”. Проблемът относно подготовката за училище включва две страни: първата се състои във формиране на обща психологическа готовност на детето за училищно обучение, а втората - в специална подготовка, свързана с овладяване на умения, които ще помогнат на бъдещия първокласник да усвои четенето, писането и смятането. Тези две страни не трябва да се противопоставят помежду си.

Готовността като резултативна страна на подготовката предполага цялостно хармонично развитие на детето. Като личностен феномен тя засяга всички страни на детската личност : интелектуална, физическа, мотивационна, емоционално- волева, социално- нравствена, които в синхрон обезпечават безболезнената адаптация на детето към училищно обучение, към новия начин на живот, свързан с промяната в социалната му позиция.

Към края на предучилищния период се появяват нови черти на социално развитие, които се изразяват в : интерес у децата към училище и желание да станат ученици, стремеж към разширяване зоната на социалните контакти, качествени изменения във формата на общуване на децата с околните, стремеж към самоутвърждаване и др.

Проблемът за личностната готовност на детето се определя от като един от решаващите за успешната смяна в социалната позиция на детето. Централно ядро в личностната готовност се явява положителното отношение на детето към училище.

Желанието на детето да постъпи в училище изразява неговата вътрешна позиция, която дава своя отпечатък върху отношението на детето към заобикалящите го хора и общуването с тях, върху неговото поведение.

В структурата на общата готовност се очертават следните компоненти:

1. Интелектуална готовност – състои се от взаимосвързани помежду си компоненти на умствено и речево развитие на децата, осъществени в хода на специфичните за предучилищния период дейности. Като компоненти на умствената готовност се включват:

- достатъчен обем знания за обкръжаващия детето свят
- определена степен на мисловна и познавателна дейност
- развитие на елементи на учебна дейност

Единството между придобитите от детето знания за предметите и явленията от заобикалящата го действителност, усвоените елементарни понятия, развитие на познавателните му способности и интереси, степента на познавателна и мисловна дейност, развитието на речта и елементите на учебна дейност създават у детето необходимото ниво на готовност за усвояване на учебния материал в първи клас.

2. Мотивационна готовност –необходимо условие за успешното обучение в училище се явява готовността на детето в края на предучилищния период да заеме нова социална позиция. Това предполага формиране у детето на отношение към ученето като сложна и сериозна дейност и отношение към съучениците му като партньори в тази дейност. Именно желанието на децата да станат ученици, да се учат, да заемат нова социална позиция, се определя като мотивационна готовност за училище.

3. Емоционално- волева готовност – тя е пряко свързана с мотивационната готовност и дава възможност на детето да регулира чувствата и поведението си в сложни ситуации. Появата на интелектуални, нравствени и естетически чувства в този период е важен показател за емоционалната готовност на децата за училище.

4. Социално- нравствена готовност в общата структура на готовността, разглеждайки единството между интелектуалната, мотивационната и емоционално-волевата готовност, закономерно възниква въпросът за спецификата и необходимостта от социално-нравствена готовност на децата за училище. Тя се изразява в достигнатото от детето ниво на развитие на нравственото съзнание и поведение, нравствени чувства и качества, степен на социализация, които му позволяват да приеме новата социална позиция на ученик и да изгради взаимоотношенията си както с възрастните, така и със съучениците си на нравствена основа.

5. Физическа готовност - смяната в социалната позиция на детето, новият режим изискват от него значително физическо напрежение. Като компонент в тази готовност се включват доброто състояние на здравето на детето, закаляването му, издръжливостта и работоспособността на организма, високата степен на съпротивляемост срещу заболяванията, развитието на моториката, на дребната мускулатура на китката на ръката, овладяване на културно- хигиенни навици и възпитаване на привычки за спазване на правилата на личната хигиена.

Готовността или неготовността на детето за началото на училищното му обучение се определя от нивото на речевото му развитие. Това е свързано с факта, че именно с помощта на речта, устна и писмена, му предстои да усвоява цялата система от знания. Ако устната реч, то вече е овладяло до училище, то писмената тепърва му престои. И колкото по-добре е развита устната реч до постъпването в училище, толкова по-леко ще му бъде с овладяването на четенето, писането и разказвателните предмети.

Пред какво се изправя детето, когато тръгва на училище?

Много често се среща мнението, че единствената задача на първокласника е да се научи да чете и пише. Без съмнение- това е приоритет на училищното обучение, тъй като главната му цел е интелектуалното развитие на детето. Но всъщност пред него има още много и по-трудни за преодоляване предизвикателства. Най-общо те са свързани с цялостно разгръщане на личностния потенциал – не само на интелектуално, но също на физическо и социално ниво. В училище децата за първи път доказват своята самостоятелност и отговорност пред възрастните; там се извършва и първата значима обществена проверка на вече усвоените от тях знания, социални норми и стандарти на поведение. Преведено на езика на чувствата, за детето да стане ученик означава да се приобщи към света на големите и да придобие увереност в собствените сили, с което се полагат основите на истинското емоционално и социално съзряване. Затова успешният старт в началото на училищното обучение е особено важен. Той е само един от етапите на прехода от предучилищна към училищна възраст, който започва далеч преди първия учебен ден и понякога може да продължи до края на първата учебна година.

Основният компонент на този преход е адаптацията към училището. По същество тя е процес на психично приспособяване на детето към качествено променени условия

на живот и дейност. Шест-седем годишните деца по принцип имат потенциал да се справят с тази промяна, и все пак възникват проблеми. Първата очевидна причина е, че първолакът трябва рязко да измени много от досегашните си стереотипи и едновременно да усвои нови, доста по-сложни форми на интелектуална активност и социално поведение, при това в напълно непозната обстановка. От друга страна, има значими индивидуални различия в способността на децата да се приспособяват към нови изисквания. Родителите на първокласниците също се различават в своето отношение към училищното обучение и имат различна степен на готовност да оказват помощ и подкрепа на детето в учебния процес. Огромно влияние има и личността на учителя, която е сбор от неговите качества както в професионален, така и в чисто човешки план.

Какво поражда проблемите в адаптацията на детето?

Когато детето постъпва в училище, върху него оказват съществено влияние редица фактори: колектив, личността на учителя, промененият дневен режим, намалената двигателна активност, относително големият брой на поставените учебни задачи и задължения. Организмът и личността на първокласника се приспособяват към тези фактори и новите условия на социалната среда, като включват в себе си цялата система от адаптационни реакции. Външните въздействия, които са нови и необичайни за организма, създават несъответствие между промените в микросоциалната среда и адаптационните възможности в дадения момент.

Учебната дейност в съвременното училище има преди всичко колективна насоченост. Затова детето при постъпване в училище трябва да притежава определени навици за общуване и да установи добри взаимоотношения със своите връстници. В този период децата лесно се приобщават към класния колектив и само в някои отделни случаи е възможно да съществуват нарушения в областта на общуването.

Има качествени разлики между нормите за поведение у дома, в детската градина и в училище. Още от първия учебен ден детето се сблъсква с много правила и ограничения, за съществуването, на които до този момент може изобщо да не е подозирало. Част от тях дори са му непонятни, например – не може да се ходи свободно из стаята по време на час; трябва да вдигне ръка, ако иска да каже нещо; не е редно да се прекъсват другите и т.н. Повечето учители имат професионални умения да се справят бързо с възникващите в началото проблеми с дисциплината.

Училищната успеваемост е вторият съществен фактор в приспособяването на първолаците. Има най-различни обективни причини, поради които детето отначало може да не покаже своите реални способности и постепенно да придобие статута на “неуспяващо”. Основните рискови фактори за това са здравословни проблеми на детето или на друг член от семейството, лоши битови условия, сериозни финансови затруднения на родителите, влошен семеен климат (конфликти между възрастните, продължително отсъствие на родител, развод и т.н.). Значително влияние върху успеваемостта оказва и самооценката на детето, т.е. собственото му усещане за компетентност в учебния процес. В основата си самооценката е субективно чувство за лична ценност (себеуважение, себеприемане), което се формира най-вече в резултат на родителското отношение. Но в училищна възраст децата започват да отчитат мнението и на другите значими хора от заобикалящата среда – а в първи клас това са учителят и съучениците. Така че самооценката на първолаците започва да се влияе и от това, доколко умеят да се изявят, да спечелят симпатии и подкрепа, изобщо “да се докажат” в новата обстановка.

Част от първокласниците за пръв път попадат в конкурентна среда. Тази атмосфера може да бъде особено стресираща за деца, на които до този момент не се е налагало да отстояват себе си. Конкурентоспособността е качество, което до голяма степен се формира от семейната среда. Тя може да възникне спонтанно в семейства с повече от едно дете, тъй като в общуването между тях се пораждаат условията за нейната поява. Но тя може също да се придобие, когато овладяването на знания и доброто образование са семейни ценности. Не е задължително възрастните да имат висок образователен ценз и престижна професия, за да култивират у детето стремеж към знания – достатъчно е още от ранна възраст да се подкрепят неговата любознателност и интелектуално развитие. Децата от такива семейства придобиват силна вътрешна мотивация за постижения в учебния процес, поради което по-бързо и безболезнено се приспособяват към училищния живот. Родителите имат особено важна роля в създаването на подходяща емоционална среда, която помага за адаптацията на първолака. Психологическите изследвания отчитат няколко основни фактора в родителското отношение, които оказват съществено влияние за това:

1. Реалистична представа за актуалното ниво на развитие на детето при постъпването му в училище. Родителите, които имат адекватни очаквания за постиженията му в учебния процес, не проявяват свръхкритичност и не стресират първокласника с прекалени изисквания.
2. Вярa в способностите и бъдещите успехи на детето. Тя е от огромно значение за него, защото му помага да развие увереност в собствените си възможности и го поощрява да изпълнява съответните на възрастта му задължения в училище и у дома.
3. Проява на топлота и любов към детето. Не става въпрос за естествените емоционални изблици на чувства към него, а за методите на възпитание в семейството. Децата с висока степен на адаптация към училищно обучение обикновено идват от семейства с авторитетен, а не авторитарен стил на родителско отношение. Те имат ясна представа за съответните на възрастта им граници и норми на поведение, по-лесно установяват контакт с учителите и по-бързо привикват към училищните изисквания.
4. Системно общуване между родителите и детето. Това е най-важният фактор за успешния старт в училище. Когато родителите му четат книги, постоянно разговарят с него и го изслушват внимателно, те поддържат интереса на детето към познание и формират у него подходяща нагласа за училищно обучение далеч преди постъпването в училище.

Тръгването на училище е първото отделяне от семейството за част от първолаците. За пръв път в живота си те трябва да изградят доверителна връзка с непознати възрастни. При това, независимо какво е училището, изискванията и отношението към детето винаги се отличават от домашните стандарти. Колкото по-големи са тези различия, толкова по-трудно е приспособяването. Проблеми в адаптацията може да възникнат както от рязката промяна в ежедневните стереотипи, така и поради новите отговорности, които поема детето. В училище то получава по-голяма независимост, но има и повече задължения – да бъде точно, старателно, дисциплинирано, да внимава в час, да умее да се самообслужва и т.н. Когато всички тези изисквания се поставят едновременно и детето няма достатъчно вътрешни ресурси да се справи да бъде точно, старателно, дисциплинирано, да внимава в час, да умее да се самообслужва и т.н. Когато всички тези изисквания се поставят едновременно и детето няма достатъчно вътрешни ресурси да се справи, приспособяването отнема повече време и понякога се придружава от временен спад в мотивацията за учене.

Опитът на началните учители показва, че затруднения в адаптацията настъпват по-рядко при деца, които са посещавали детска градина. Те проявяват по-голяма самостоятелност и увереност в себе си, по-лесно контактуват и се сприятеляват с

връстници, имат по-непосредствена връзка с учителя и по-често са склонни да търсят помощ от него. Поради всичко това те по-бързо се ориентират в новите условия и приспособяването им към училищния живот е по-безболезнено. Очевидно в този случай е от значение социалният опит, придобит в детската градина. Но той е само помощен фактор, тъй като в основата си успешната адаптация на първокласниците зависи от обстановката в семейството и училището, а също и от индивидуалните особености на детето.

Първолакът има нужда от помощ, когато обичайните в началото проблеми в адаптацията не отшумят. Най-често те са свързани с нарушения на дисциплината, понякога и със затруднения в учебния процес. Учителите добре познават етапите на приспособяване към училище и обикновено първи обръщат внимание на родителите, ако детето не успее да се адаптира през първите няколко месеца. Явен сигнал за това са агресивните прояви към съученици, понякога и към учителя; отказ да се изпълняват учебните задължения, ходене из стаята по време на час, излизане без разрешение и т.н. Но има и дискретни белези за нарушена адаптация, които дълго може да останат незабелязани, защото не нарушават училищните норми. Понякога детето остава плахо и неуверено, няма самоинициатива в час, не съумява да си намери приятели и постепенно се изолира от живота в класа.

Как да намалим риска от развитието на страхът и тревожността в нашите деца?

- Помнете, че в дома Вие като родител сте преди всичко източник на нежност, любов, спокойствие.
- Разрешавайте на детето си, колкото се може повече да играе, да се разхожда, да тича със свои връстници.
- Намирайте повече време за рисуване и за други занимания с детето. Играйте цялото семейство заедно.
- Приемете детето такова, каквото е. Не го сравнявайте с други деца!
- Обичайте детето си. Не забравяйте, че милувката, ласката са най-доброто средство за премахване на излишното напрежение.
- Оставете детето да се чувства като равноправен член на семейството - със свои права и задължения.
- Бъдете негов приятел.